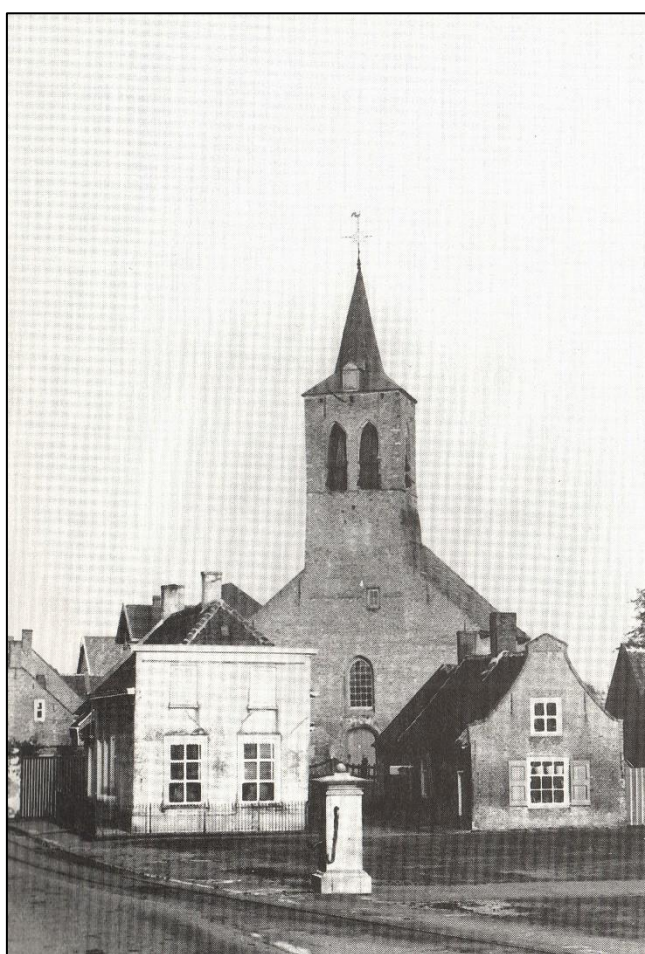

J.M.G. Leune

**Predikanten van de
Nederlandse Hervormde kerk in Kruisland**

1825 – 1944

Voorzijde protestantse kerk Kruisland in 1908

Capelle aan den IJssel, 1 maart 2022

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	3
Overzicht.....	4
1. Petrus Hagoort.....	5
2. Cornelius Woutherus Schüller.....	7
3. Gerhard de Bruin.....	8
4. Gerhardus Henricus van Senden.....	9
5. Marinus Ernestus van der Meulen.....	11
6. Lucas Slotemaker.....	12
7. Willem Marie de Vries.....	13
8. Johan Frederik van Binsbergen.....	14
9. Hubert Was.....	15
10. Johan Bernard Cornelis Schuurring.....	16
11. Hendrik Wilhelmus Brandt.....	17
12. Geurt Christiaan Alexander de Roos.....	19
13. Douwe Douma.....	20
Bijlage: Overzicht van de predikanten in Kruisland in de periode 1654-1825.....	21
Afkortingen.....	22
Noten.....	23

Voorwoord

In december 2021 publiceerde ik een overzicht van de predikanten van de protestantse kerk in Kruisland betreffende de periode 1674-1825. Ik heb daarna mijn onderzoek naar het kerkelijk leven in Kruisland voortgezet. Zo is het voorliggende overzicht ontstaan van de predikanten in het tijdvak 1825-1944. In deze periode behoorde de kerk aldaar tot de Nederlandse Hervormde Kerk ressorterend onder de classis van Breda. Ik dank mijn echtgenote Dinette Leune-Wijnen voor haar assistentie bij de eindredactie.

Han Leune (hleune@telfort.nl; <https://www.hanleune.nl>)
10 februari 2022

Overzicht van de predikanten in Kruisland in de periode 1825-1944

Periode	Predikant
1828 - 1836	Petrus Hagoort
1836 - 1845	Cornelius Woutherus Schüller
1845 - 1848	Gerhard de Bruin
1849 - 1851	Gerhardus Henricus van Senden
1852 - 1856	Marinus Ernestus van der Meulen
1856 - 1867	Lucas Slotemaker
1867 - 1870	Willem Marie de Vries
1870 - 1873	Johan Frederik van Binsbergen
1875 - 1884	Hubert Was
1884 - 1886	Johan Bernard Cornelis Schuuring
1888 - 1893	Hendrik Wilhelmus Brandt
1893 - 1903	vacature
1903 - 1929	Geurt Christiaan Alexander de Roos
1930 - 1944	Douwe Douma

1. Petrus Hagoort (1792-1847)

Petrus (Pieter) Hagoort is in Dordrecht op 23-10-1792 gereformeerd gedoopt als zoon van Eijmert Hagoort (schoolhouder) en Helena Crans.¹ Hij bezocht de Latijnse school in Dordrecht.² Op 30-1-1812 werd hij als student theologie ingeschreven aan de Leidse universiteit.³ Door de classis van Gorcum werd hij in 1813 toegelaten als proponent. In 1814 solliciteerde hij vergeefs naar de predikantenplaats in 's-Gravenmoer. Idem in Schuilluinen in 1815. In 1816 lukte het niet om predikant te worden in Hoogvliet en in Standdaarbuiten. In 1816 verving hij wel kortstondig een predikant in Amsterdam. In 1817 was hij proponent in Zuid-Holland. Zijn eerste standplaats als predikant was Ursem (Noord-Holland), waar hij aantrad op 3-5-1818 en vertrok in 1821. Op 13-1-1828 werd hij na kerkelijke en koninklijke approbatie benoemd tot predikant van de Ned. Hervormde kerk in Kruisland. Hij werd daar bevestigd door de predikant Hendrik Maandag uit Dubbeldam. In 1830 was Hagoort nauw betrokken bij de bouw van een nieuw kerkgebouw in Kruisland.

Op 4-10-1831 werd hij door de classis Breda van de Hervormde kerk wegens dronkenschap provisioneel geschorst. Vastgesteld was dat hij zich “op eene zeer ergerlijke wijze in den drank te buiten gaat”. Er was over geklaagd door de kerkeraad. Namens de ring Bergen op Zoom van de classis werd de kwestie bij de classis aanhangig gemaakt op 28-9-1831.⁴ Hagoort werd geschorst voor de duur van zes weken ingaande 9-10-1831, conform artikel 51 van het “Reglement voor kerkelijk opzicht en tugt en voor de behandeling van kerkelijke geschillen” in de versie van 28-9-1825, zoals vastgesteld door de Algemene Synode van de Ned. Hervormde kerk. De minister van Staat, belast met de generale directie voor de zaken der Hervormde kerk werd over de schorsing geïnformeerd. Gedurende zijn schorsing werd zijn traktement ingehouden. Dit kwam in die periode onder het beheer van de “questor” van de classis van Breda conform artikel 51 van het genoemde reglement. De classis besloot conform artikel 48 van het reglement om het gedrag van Hagoort nader te laten onderzoeken. Voorts werd besloten om de predikdiensten in Kruisland te laten waarnemen door predikanten uit de ring Bergen op Zoom van de classis. Op 4-11-1831 berichtte de classis aan de kerkeraad dat besloten was om de schorsing te verlengen tot 1 april 1832. De kerkeraad van Kruisland kreeg van de classis het verzoek om het gedrag en de wandel van Hagoort zowel in als buiten zijn woning gedurende diens schorsing nauwlettend in de gaten te houden en daarover aan de classis te rapporteren. Op 18-3-1832 stelde de kerkeraad vast dat er geen enkele reden meer was om over het gedrag van Hagoort enigerlei klacht naar voren te brengen. Op 20-3-1832 werd dit aan de classis bericht waarbij de volgende wens kenbaar werd gemaakt: “Mogt hij die voorheen ons zoo veel droefheid en ergernis baarde, voortaan strekken tot blijdschap en stichting der gemeente van onze Heer Jezus Christus en bij voortdoring zich alleszins eer- en achtenswaardig maken”.⁵ Op 25-3-1832 werd vanuit de ring van Bergen op Zoom aan de classis bericht dat Hagoort zich “van ergerlijk gedrag in den drank” had onthouden. Op 28-3-1832 vertoonde Hagoort voor de classis “diep berouw over zijn vorig wangedrag” en beloofde hij beterschap. De classis besloot om de schorsing op te heffen. Hij mocht zijn dienst op 1-4-1832 hervatten “zonder eenig verbitterd nagevoel te toonen jegens hen die zijn vorig gedrag moesten afkeuren”. Hem werd voorts te verstaan gegeven dat de minste ergernis of herhaling van zijn zonde “zijne geheele afzetting ten gevolge [zou] hebben”.⁶ Op 28-5-1834 werd door vertegenwoordigers van de classis in het kader van een kerkelijke visitatie vastgesteld dat Hagoort van “onbesproken” gedrag was en zijn ambt op een getrouwe wijze bediende.⁷ De kerkelijke gemeente in Kruisland telde in 1835 25 lidmaten en 48 “zielen”.⁸

Op 2-7-1836 nam Petrus Hagoort afscheid van Kruisland met een preek over Mattheus 5 vers 48. Hij was beroepen in Zoutelande (classis van Middelburg) waar hij aantrad op 31-7-1836 nadat “de minister van staat belast met de generale directie voor de zaken der Hervormde Kerk” na koninklijke approbatie op 21-6-1836 met het beroep had ingestemd. Ook in Zoutelande liep het vervolgens mis. Wegens “engerlijk gedrag en verwaarloozing van zijne plichten als Herder en Leeraar der gemelde gemeente [van Zoutelande] ten gevolge van onmatig gebruik van sterken drank” werd Hagoort als predikant door het Provinciaal Kerkbestuur van Zeeland op 1-5-1839 ontslagen conform een advies van de classis van Middelburg, waaraan een aanklacht van de kerkeraad van Zoutelande vooraf was gegaan.⁹ Overwogen werd dat hij in zijn loopbaan als predikant reeds vier maal wegens dronkenschap was geschorst.¹⁰ Hij werd ongeschikt bevonden “om voortaan als Herder en Leeraar eener Christelijke Gemeente door woord en voorbeeld werkzaam te zijn”. Hij verkreeg geen recht op een pensioen. Tegen zijn ontslag protesteerde Hagoort vergeefs bij de koning. Deze toonde zich (op 9-10-1839) wel bereid om toe te staan dat Hagoort, uit mededogen met zijn vrouw en kinderen, zijn “kinder-, school- en academiëgeld” (betaald uit de rijkskas) zou behouden en het recht verkreeg op een jaarlijkse toelage van fl. 200 (deze werd geen pensioen genoemd). Het Provinciaal Kerkbestuur kreeg opdracht om jaarlijks aan het Departement te rapporteren over het “zedelijk gedrag” en de financiële omstandigheden van Hagoort zodat jaarlijks kon worden beoordeeld of doorbetaling van zijn toelage nog gerechtvaardigd was. Hij werd dus onder curatele gesteld zo lang hij zijn toelage van de Ned. Hervormde Kerk ontving. Het is niet bekend of hij na zijn ontslag nog betaalde arbeid heeft verricht. Als ontslagen predikant was hij conform het Algemeen Reglement voor het Bestuur van de Hervormde Kerk niet meer beroepbaar.

Op 6-11-1816 huwde Hagoort in Amsterdam met Carolina Christina Dirkse, 26 jaar oud, geboren in Amsterdam ca. 1790, dochter van Dirk Roelof Dirkse en Dorothea Eleonora Dammers. Zij scheidden op 6-7-1828. Op 20-11-

1841 overleed Carolina Dirkse in Terborg (Oude IJsselstreek, provincie Gelderland). Petrus Hagoort hertrouwde in Steenbergen op 29-8-1829 met Joanna Adriana Paase, gereformeerd gedoopt in Steenbergen op 12-4-1789 als dochter van Gerrit Paase (landbouwer) en Rebecca Bierens. Hij overleed in Middelburg op 29-8-1847, omschreven als particulier. Zijn tweede echtgenote overleed daar op 5-4-1856.

Uit het tweede huwelijk kwam in Kruisland op 4-9-1831 zoon Eimert Hagoort voort. In 1871 is hij vermeld als boekhouder in Middelburg. Eerder was hij buitengewoon opzichter van de Waterstaat te Vlissingen.¹¹ In juni 1871 verbleef hij gedurende enkele weken als patiënt in het Gasthuis van Middelburg.¹² Hij overleed in het Gasthuis van Vlissingen op 3-2-1896.

2. Cornelius Woutherus Schüller (1812-1880)

Cornelius Woutherus Schüller is geboren in Ellecom (Rheden) ca. 1812 als zoon van Christiaan Jan Lodewijk Schüller (predikant van de Ned. Hervormde kerk van Steenbergen 1819-1849) en Jacomina de Roos. Op 9-12-1828 werd hij als student ingeschreven aan de Universiteit van Utrecht.¹³

Hij was kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van Overijssel toen hij op 22-8-1836 beroepen werd als predikant in Kruisland. Na verkregen kerkelijke en koninklijke approbatie begon hij zijn werkzaamheden op 6-11-1836.¹⁴ Op 16-4-1845 werd hij predikant in Elkerzee (Schouwen-Duiveland).

Schüller huwde op 19-9-1836 in Steenbergen met Stephania Maria Wijnmalen, geboren in Steenbergen op 16-10-1815, dochter van Cornelis Wijnmalen (directeur van het postkantoor in Steenbergen) (1785-1861) en Wilhelmina Catharina de Neve (1787-1862).¹⁵ Uit hun huwelijk kwamen in Kruisland (Steenbergen) vijf kinderen voort:

- a. Jacomina Louisa, geboren op 15-7-1837 en overleden in Kruisland op 19-10-1837.
- b. Cornelius Wilhelmus Catharinus, geboren op 22-11-1838 en overleden in Elkerzee op 6-11-1862.
- c. Jacomina Louisa, geboren op 7-2-1840; zij woonde in de periode 1874-1893 in Amsterdam met haar moeder, broer Lodewijk Jakob (zie ad i) en haar zuster Anna Suzanna Christina (zie ad j); zij overleed op 15-12-1911 in Apeldoorn.
- d. Jan Alettus, geboren op 29-3-1842 en overleden in Elkerzee op 10-2-1876, omschreven als gepensioneerd officier in het Indisch leger en als weduwnaar van Catharina Jacoba Moritz.
- e. Woutherus Stephanus, geboren op 21-3-1844; hij werd boekhouder in Rotterdam.¹⁶

In Elkerzee volgden:

- f. Gilles Pieter, geboren op 26-11-1846 en ongehuwd overleden in Elkerzee op 6-11-1862.
- g. Anna Suzanna Christiana, geboren op 11-12-1848 en overleden in Elkerzee op 12-1-1849.
- h. N.N., een levenloos geboren zoon op 30-1-1850.
- i. Lodewijk Jakob, geboren op 7-6-1851; hij woonde in de periode 1874-1893 in Amsterdam met zijn moeder, zijn zuster Jacomina Louisa (zie ad c) en zijn zuster Anna Suzanna Christina (zie ad j); hij overleed in Den Bosch op 19-2-1917.
- j. Anna Suzanna Christina, geboren op 27-7-1853; zij woonde in de periode 1874-1893 (en mogelijk ook later) in Amsterdam met haar moeder, haar zuster Jacomina Louisa (zie ad c) en haar broer Lodewijk Jakob (zie ad i).

Cornelius Woutherus Schüller overleed in Elkerzee op 29-2-1880, 68 jaar oud. Hij werd daar begraven. Stephania Maria Wijnmalen woonde vanaf 15-6-1883 in de Marnixstraat nr. 9 en vanaf november 1883 in die straat op nr. 107 te Amsterdam, samen met:¹⁷

- Haar dochter Jacomina Louisa.
- Haar dochter Anna Suzanna Christina.
- Haar zoon Lodewijk Jakob.
- Haar kleinzoon Jan Catharinus Schüller, geboren in Amboina (Oost-Indië) op 17-4-1871, zoon van Jan Alettus Schüller (zie hierboven ad d) en vermeld als bouwkundige.

Stephania Maria Wijnmalen overleed vóór 19-2-1917.

3. Gerhard de Bruin (1814-1864)

Hij is op 15-2-1814 in Winterswijk geboren als zoon van de predikant Petrus (Pieter) de Bruin (1768-1843) en Anna Berendina Hasselo (1780-1858). Zijn ouders huwden in Zutphen op 30-6-1804. Zijn vader was kandidaat-predikant in de classis Nijmegen in 1792, predikant in Huissen in 1793-1804 en in Winterswijk in de periode 1805-1839. Hij overleed in Doetinchem op 21-11-1843.

Op 19-9-1833 werd Gerhard de Buin als student ingeschreven aan de Universiteit van Groningen.¹⁸ In 1837 was hij kandidaat in Friesland. Hij was dit nog toen hij op 8-6-1845 werd beroepen in Kruisland.¹⁹ Na verkregen kerkelijke en koninklijke approbatie werd hij daar op 7-9-1845 bevestigd door zijn oom Samuel Martin de Bruin, predikant te Scherpenisse. Zijn eerste preek handelde over de tweede brief van Paulus aan de Corinthiërs, de verzen 4 en 5.²⁰ Op 18-9-1848 werd Gerhard de Bruin beroepen in Kattendijke.²¹ Hij trad daar aan op 8-10-1848.²²

Op 5-7-1863 keerde hij naar West-Brabant terug toen hij predikant werd van de Hervormde gemeente in Oud en Nieuw Gastel, dichtbij Kruisland. Daar overleed hij op 31-3-1864.

Op 24-9-1848 trouwde hij in Opsterland met Charlotta Anna Philippina Fischer, geboren in Ureterp op 12-11-1819, dochter van Johannes Conrad Fischer en Agatha van Roijen. Op 9-5-1839 werd zij in Opsterland door belijdenis lidmaat van de Ned. Herv. kerk. Op 18-8-1839 verhuisde zij vanuit Ureterp naar Smallingerland. In 1869 en (nog in) 1880 was zij inwoonster van Doetinchem. In 1880 woonde zij met haar drie dochters in Nijmegen. In 1900 woonde zij met twee dochters (zie verderop ad c en d) in Winterswijk. Zij overleed daar op 24-12-1910. Uit hun huwelijk kwamen in Kattendijke de volgende vier kinderen voort:

- a. Anna Berendina Bartha, geboren op 18-8-1851; in 1880 woonde zij in Nijmegen; zij trouwde in Nijmegen op 4-12-1885 met de notaris Philip Matias de Ronde Bresser en overleed in Den Haag op 23-1-1923.
- b. Petrus, geboren op 13-2-1853; hij werd eerste luitenant-ingenieur en overleed in Haarlem op 4-2-1878.
- c. Agatha Sophia Elisabeth, geboren op 17-12-1854; zij woonde in 1880 in Nijmegen, in 1900 in Winterswijk en in 1913 in Den Haag (samen met haar zuster Johanna Conradina), waar zij op 7-5-1927 overleed.
- d. Johanna Conradina, geboren op 18-5-1857; zij was onderwijzeres in Nijmegen in 1880 en lerares aan de Rijks Hogere Burgerschool in Winterswijk vanaf 1892; in 1913 woonde zij in Den Haag; zij keerde terug naar Winterswijk en verhuisde wederom naar Den Haag op 1-10-1922.

4. Gerhardus Henricus van Senden (1823-1863)

Op 17-10-1823 werd hij in Middelbert (gemeente Noorddijk in Groningen) geboren als zoon van Gerhard Hendrikus van Senden en Fenna Everts Oijlam, dochter van een vermogende koopman in Emden. Zijn vader (1793-1851) was predikant in Nenndorf (Oost-Friesland), Middelbert en vanaf 1832 in Zwolle. Hij was zeer actief als publicist. In 1842 werd hij onderscheiden in de Orde van de Nederlandse Leeuw. De Universiteit van Leiden vereerde hem in 1848 met een eredoctoraat.²³ Diens vader, Wigbold Coens van Senden, was predikant in het dorp Uphusen in Oost-Friesland.

Gerhard Hendrikus van Senden (1793-1851).²⁴

Fenna Oijlam (1788-1854).²⁵

Op 31-3-1842 werd Gerhardus Henricus van Senden als student theologie ingeschreven aan de Universiteit van Leiden.²⁶ Hij was kandidaat in Zeeland toen hij op 7-11-1848 werd beroepen in Kruisland.²⁷ Daar werd hij op 18-2-1849 door zijn vader kerkelijk bevestigd.²⁸ Zijn eerste preek handelde over de tweede brief van Paulus aan de Corinthiërs VII, vers 16. Op 30-11-1851 werd in Kruisland van hem afscheid genomen. Op 29-10-1851 was hij in Leur benoemd na koninklijke en kerkelijke approbatie.²⁹ Vanaf 24-11-1861 tot zijn emeritaat was hij predikant in Steenwijk.

Gerhardus Henricus van Senden trouwde in Lisse op 10-5-1850 met Christina Gabina Hendrina Nilant, geboren in Zwolle op 13-6-1817, dochter van Antonius Nilant (lid van de raad van Zwolle) en Christina Helena Schuur. Uit dit huwelijk kwam in Kruisland (gemeente Steenberg) voort:

- a. Fenna, geboren op 24-3-1851; zij huwde op 22-8-1878 in Roosendaal met Jacob Klaassen, geboren in Nijmegen ca. 1846, zoon van Jacob Klaassen en Pauliena Neletta Metz; notaris te Nijmegen; overleden aldaar 13-3-1907; zij overleed op 7-6-1927 in Loenen.

In Leur (gemeente Etten-Leur) volgden:

- b. Jan Gerard Cramerus, geboren op 22-4-1852; hij overleed in Leiden op 12-12-1871.
- c. Christina Gabina Hendrina, geboren op 23-8-1853; zij overleed in Blaricum op 24-12-1933.
- d. Gerhard Hendericus, geboren op 15-1-1855; overleden in Baarn op 20-12-1908.
- e. Antonius, geboren op 12-4-1856; hij trouwde met Celia Johanna Harthoorn, geboren in Malang op 14-9-1860 en overleden in Den Haag op 23-5-1935; zij woonden in 1886 in Gorontalo (Celebes); hij overleed in Den Haag op 24-11-1924.
- f. Christina Helena, geboren op 6-5-1857; overleden in Oudenbosch op 22-8-1857.
- g. Everhardus Gerhardus, geboren op 9-10-1858; hij werd notaris in Dieren (gemeente Rheden); hij huwde daar op 31-8-1882 met Adriana Sophia Apollonia van Lockhorst, geboren in Amersfoort op 1-3-1855, dochter van Wouterus Cornelis van Lockhorst (medisch doctor) en Martha Françoise van Lockhorst; hij overleed in Dieren op 3-1-1927; hun enig kind was Gerhardus Hendericus van Senden (genoemd naar zijn grootvader van vaderszijde), geboren in Dieren op 27-3-1884; hij studeerde theologie in Utrecht en promoveerde tot doctor in de theologie aan de Universiteit van Amsterdam; hij werd predikant in Nieuw-Dordrecht in de zuidoosthoek van Drenthe (1911) en IJhorst-De Wijk (1913-1916, eveneens in Drenthe); daarna was hij verbonden aan de Internationale School voor Wijsbegeerte; hij raakte in de ban van de quietistische mystiek; publiceerde als cultuurfilosoof; zijn opvattingen over het nationaal-socialisme waren omstreden; hij overleed in Den Haag op 18-3-1968.³⁰

- h. Wigbolt (Wigbold) Coens, geboren op 27-3-1860; hij kwam op 14-8-1883 vanuit Steenwijk naar Wisch (in de Achterhoek) waar hij telegrafist was; op 1-12-1884 verhuisde hij naar Amsterdam; ³¹ vertrok 26-6-1886 naar Oirschot, omschreven als postdirecteur; ³² hij huwde op 24-10-1890 in Kloosterburen met Aurelia Tammens, geboren in Kloosterburen op 5-7-1868, dochter van Antko Tammens (landbouwer) en Aaltje Havinga; zij overleed in Arnhem op 3-4-1919; Wigbold Coens van Senden overleed in Arnhem op 8-5-1934.
- i. Christina Helena, geboren op 3-9-1861; zij huwde op 24-8-1887 in Nijmegen met Cornelis Willem Gregorius Cruijs, geboren in Amsterdam op 18-6-1854, zoon van Gregorius Cruijs en Elisabeth Maria Blaauw; hij overleed in Loenen op 15-9-1915; zij hertrouwde in Amsterdam op 24-9-1919 met Aijmerij Raymond Philipp Victor de Girard de Miolet van Coehoorn, geboren in Sint-Oedenrode op 31-5-1854, zoon van Pieter Jacob de Girard de Miolet van Coehoorn en Antonia Elisabeth Arnolda op ten Noort; hij was toen burgemeester van Made en Drimmelen en weduwnaar van Cornelia Henriette Lydie Victoire Louise Scholten van Aschat; hij overleed in Loenen op 28-3-1926; Christina Helena van Senden overleed in Loenen op 27-11-1948.

Gerhardus Henricus van Senden overleed in Steenwijk op 15-4-1863. Zijn weduwe overleed op 21-8-1872 in “Stillen Rijn”, gemeente Leiden.

Oudste dochter Fenna van Senden (1851-1927). ³³

Zoon Wigbold Coens van Senden (1860-1934). ³⁴

Zoon Jan Gerard Cramerus van Senden (1852-1871). ³⁵

Zoon Gerard van Senden (1855-1908). ³⁶

5. Marinus Ernestus van der Meulen (1826-1904)

Hij is op 18-11-1826 geboren in Tienhoven (Utrecht) als zoon van de predikant Leendert Cornelis van der Meulen en diens eerste echtgenote Aletta Philippina Lucretia van Harlingen.³⁷ Zijn vader (1797-1878) was in 1824 kandidaat in Noord-Holland, predikant in Tienhoven (1824-1828), in Bedijkte Schermer (1828-1843) en Meerssen (1843-1856). Op 2-7-1837 hertrouwde zijn vader in Oterleek met Maria van Epen.³⁸

Op 15-3-1845 werd hij als student theologie ingeschreven aan de Universiteit van Utrecht.³⁹ Na zijn afstuderen in 1851 maakte hij met zijn stiefmoeder Maria van Epen een reis door Zwitserland. Hij was kandidaat in Overijssel toen hij op 3-12-1851 werd beroepen in Kruisland. Door zijn vader werd hij daar bevestigd op 18-4-1852. Zijn eerste preek handelde over de eerste brief van Paulus aan Thimotheüs, de verzen 1 en 12.⁴⁰ Op 24-3-1856 (Tweede Paasdag) werd in Kruisland afscheid van hem genomen wegens vertrek naar Terheijden (in de classis Breda).⁴¹ Daarna was hij predikant in Neede (1859-1862) en Bolsward (1862-1898). Op 2-10-1898 werd hij emeritus, waarna hij zich vestigde in Den Haag.

Hij manifesteerde zich als een liberale, vrijzinnige predikant. In Bolsward redigeerde hij jarenlang de Bolswardsche Courant en was hij in de periode 1889-1898 ook stadsarchivaris. Hij publiceerde over de geschiedenis van Bolsward en van Friesland. Hij was lid van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde en van het Fries Genootschap. Hij was voorzitter en later secretaris van het Provinciaal Bestuur van de Ned. Hervormde kerk in Friesland.⁴²

Marinus Ernestus van der Meulen huwde op 6-12-1854 in Meerssen met Henriette Emma Maria Guichart, geboren in Petersburg (Rusland) 25-3-1827, dochter van Nicolaas Rudolf Guichart en Rose Felicienne Goese. In Den Haag is zij vermeld op 14-4-1904.⁴³ Op 22-9-1904 vestigde zij zich met haar dochter Maria Aletta van der Meulen in Amsterdam.⁴⁴ Uit hun huwelijk kwamen de volgende kinderen voort:

- a. Leendert Cornelis, geboren Terheijden 14-6-1856, overleden aldaar 16-8-1856.
- b. Rose Felicienne Emilie, geboren Terheijden 20-6-1857; zij huwde in Bolsward op 18-8-1880 met Nicolaas Theodorus Ladenius, geboren in Harich, zoon van Wilhelm Lodewijk Ladenius en Gaatske Adriana Haverschmidt; zij overleed in Leeuwarden op 22-3-1881; hij (notaris) hertrouwde en overleed in Den Haag op 19-12-1926.
- c. Leendert Cornelis, geboren Neede 28-4-1859; hij werd arts; op 9-5-1888 huwde hij in Hilversum met Albertina Wilhelmina van der Meulen, geboren te Amsterdam 17-2-1862, dochter van Johannes Hendrikus van der Meulen (koopman) en Albertina Wilhelmina Brester; Albertina overleed in Haarlem op 13-3-1924; met zijn vrouw woonde hij in 1889 in Sint Annaland waar op 24-9-1889 hun dochter Henriette Emma Maria van der Meulen werd geboren; Leendert Cornelis van der Meulen overleed in Hilversum op 19-10-1934.
- d. Rudolf Nicolaas, geboren Neede 22-7-1860; in 1895 verbleef hij in Sumatra (Ned. Indië); hij huwde op 28-8-1906 in Hilversum met Alberta Johanna van der Meulen, geboren te Amsterdam, dochter van Johannes Hendrikus van der Meulen en Albertina Wilhelmina Brester (zie ad c), weduwe van Barend Adriaan Ripping; zij overleed op 17-11-1931 in Hilversum; Rudolf Nicolaas van der Meulen overleed daar op 8-2-1935.
- e. Marinus Ernestus, geboren Neede 15-7-1861; woonde in 1891 aan de Brouwersgracht 67 in Amsterdam, omschreven als koffieverlezer;⁴⁵ hij huwde op 7-3-1895 met Alida Jacoba Rinse, geboren in Amsterdam op 11-8-1869, dochter van de steenhouwer Jacobus Rinse en Antje Verheij, overleden in Amsterdam op 26-11-1927; Marinus Ernestus van der Meulen werd in 1895 omschreven als trafikant;⁴⁶ hij overleed in Haarlem op 22-5-1930.
- f. Bartholomeus Adrianus, geboren Bolsward 17-9-1863; hij was in 1884 beambte in Rotterdam, komend uit Haarlem; vanuit Rotterdam vertrok hij naar Delft.
- g. Maria Aletta, geboren Bolsward 4-3-1866; zij vestigde zich met haar moeder op 22-9-1904 in Amsterdam vanuit Den Haag; op 27-4-1917 verhuisde zij naar Utrecht; zij overleed in Hilversum op 3-6-1938.

Marinus Ernestus van der Meulen overleed in Den Haag op 24-3-1904 en werd daar op 28-3-1904 begraven. Henriette Emma Maria Guichart overleed in Amsterdam op 31-12-1916; zij woonde daar in de Jacob Obrechtstraat nr. 2.

6. Lucas Slotemaker (1831-1915)

Hij werd op 30-9-1831 in Den Bosch geboren als zoon van Cornelis Slotemaker en Jacoba Elisabeth Lust. Zijn ouders trouwden op 18-8-1830 in Den Haag. Zijn vader was toen ingekwartierd in Den Bosch als kapitein bij de vijfde Afdeling Infanterie van het Nederlandse leger.⁴⁷ Cornelis Slotemaker werd op 6-5-1792 in Leerbroek geboren als zoon van Lucas Slotemaker, geboren in Giessen-Nieuwkerk op 3-12-1763, en Anna Maria Christina Diemel; zij trouwden op 13-4-1787 in Zaltbommel. Deze Lucas Slotemaker (grootvader van vaderszijde van de gelijknamige Kruislandse predikant), geboren in Giessen-Nieuwkerk op 3-12-1763 als zoon van Cornelis Slotemaker en Deliane Egeling, was predikant in Elst (vanaf 1786), Leerbroek (vanaf 1789) en vanaf 29-7-1792 in Middelharnis. Hij overleed daar op 13-3-1821 en werd daar op 16-3-1821 begraven. Anna Maria Christina Diemel overleed in Vlissingen op 12-4-1846.

De moeder van Lucas Slotemaker junior, Jacoba Elisabeth Lust, werd in Amsterdam omstreeks 1791 geboren als dochter van Jacobus Lust en Anna Catharina Biesterveld. Zij overleed in Den Bosch in het kraambed op 13-10-1831, kort na de geboorte van haar zoon Lucas.

Op 15-9-1849 werd Lucas Slotemaker (junior) als student theologie ingeschreven aan de Universiteit van Utrecht.⁴⁸ Toen hij op 6-4-1856 werd beroepen in Kruisland was hij kandidaat in Overijssel.⁴⁹ De classis van Breda verleende goedkeuring voor zijn benoeming op 24-6-1856.⁵⁰ Op 20-7-1856 werd hij in Kruisland bevestigd door Jan Willem Middelburg, predikant te Maartensdijk in Utrecht. Slotemaker preekte voor de eerste maal in Kruisland over de brief van Paulus aan de Efeziërs, III, vers 17a.⁵¹ Zijn traktement bedroeg fl. 700 per jaar. Voor het gebruik van de pastorie werd fl. 10 per jaar in rekening gebracht. Alle lasten van dit pand kwamen voor rekening van de predikant, uitgezonderd de grondlasten. Op 22-3-1857 besloot de kerkeraad gebruik te maken van de mogelijkheid (geboden door ter zake geldende landelijke regels) om het traktement te verhogen.⁵²

De kerkelijke gemeente van Kruisland telde in januari 1857 41 lidmaten en 32 "leden" die geen lidmaat waren.⁵³ Op 1-9-1867 preekte hij in Kruisland voor de laatste maal.⁵⁴ Ingaande 8-9-1867 was hij predikant in 's-Heer Hendrikskinderen. Dit dorp in Zuid-Beveland (nabij Goes) behoorde sinds 2-10-1857 tot de burgerlijke gemeente 's-Heer Arendskerke. Vervolgens was hij predikant in Neede (sinds 29-9-1872), 's-Heerenberg (sinds 2-7-1876), Kedichem (sinds 23-10-1881) en Roosendaal (sinds 7-10-1888).⁵⁵ Op 1-8-1896 werd hij emeritus.⁵⁶ Vanuit Roosendaal vertrok hij op 11-8-1896 met zijn echtgenote naar het dorp Ellecom (gemeente Rheden in Gelderland). In Kruisland fungeerde hij (vanuit Roosendaal) in de periode 1891-1896 nog als consulent.⁵⁷

Hij trouwde in Den Bosch op 1-9-1865 met Catharina Susanna Maria Schim van der Loeff, geboren in Den Bosch op 24-2-1840, dochter van de predikant Manta Meyndert Schim van der Loeff en diens tweede echtgenote Jacobyna Henriette Bellinga Swalve.⁵⁸ Haar vader was predikant in Meerkerk, Barendrecht en Den Bosch. Uit dit huwelijk kwamen de volgende kinderen voort:

- a. Jacoba Henriette, geb. Kruisland (Steenbergen) 27-6-1866; zij huwde in Kedichem op 12-7-1888 met Willem de Vries Robbé, geboren Ede 8-4-1854, zoon van Arnuldus Abraham Cornelis de Vries Robbé en Adriana Martina Egeling;⁵⁹ hij was fabrikant en overleed in Zwitserland (in Orselina, kanton Ticino) op 15-2-1923.
- b. Cornelia Catharina, geb. Kruisland (Steenbergen) 31-5-1867, overleden 's-Heer Hendrikskinderen ('s-Heer Arendskerke) 2-10-1867.
- c. Idem, 3-3-1869; zij huwde op 1-10-1912 met Willem Johannes Bieschel, geboren in Den Haag 26-7-1859, zoon van Johannes Bieschel en Geertruida Wilhelmina Nepper; hij was weduwnaar van Fredrica Allegonda Luin en overleed in Renkum op 18-5-1936; Cornelia Catharina overleed in Den Haag op 24-10-1932.

Lucas Slotemaker overleed in Baarn op 21-4-1915 en Catharina Susanna Maria Schim van der Loeff in Utrecht op 8-1-1907.

7. Willem Marie de Vries (1840-1900)

Hij is geboren op 10-5-1840 in Rotterdam als zoon van Willem de Vries en Maria van Brummelen. Zijn vader (geboren in Dordrecht op 27-1-1809) was in Rotterdam godsdienstonderwijzer en overleed daar op 20-12-1886. Zijn moeder werd op 28-3-1812 in Rotterdam geboren en overleed daar op 31-12-1887. Zijn ouders trouwden in Rotterdam op 16-9-1835.

Op 25-6-1859 werd Willem Marie de Vries als student theologie ingeschreven aan de Leidse universiteit.⁶⁰ Hij werd in Kruisland beroepen op 13-9-1867. Hij was toen kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van Zuid-Holland.⁶¹ Op 10-11-1867 werd hij in Kruisland bevestigd door zijn broer Jan Willem de Vries (geboren te Rotterdam op 22-7-1836), predikant in Purmerend. Dat was opmerkelijk, omdat zijn benoeming nog niet was geaprobeerd door de classis van Breda. Dit gebeurde korte tijd later op 27-11-1867.⁶² Op 29-11-1867 werd hij met zijn echtgenote ingeschreven als inwoner van Steenberg, hij komend uit Leiden en zij komend uit Krommenie.⁶³

Op 8-5-1870 preekte hij in Kruisland voor de laatste maal.⁶⁴ Hij had een beroep aanvaard in Dreischor. Na zijn vertrek uit Kruisland zag zijn levensloop als predikant er als volgt uit:

Periode	Standplaats
1870-1872	Dreischor
1872-1875	Driehuizen (gemeente Zuid- en Noordschermer)
1875-1881	Oudorp (dorp bij Alkmaar, toen een zelfstandige gemeente)
1881-1887	Dokkum (Remonstrants)
1887-1889	Meppel (Remonstrants) ⁶⁵
1889-1900	Amsterdam (Remonstrants) ⁶⁶

Op 31-10-1867 huwde hij in Krommenie met Engelina (Engeltje) Schröder. Zij is op 26-1-1837 in Vinkeveen geboren als dochter van Martinus Jacobus Schröder (1806-1879) en Hendrijetta Waaijeman (1811-1884). Haar ouders trouwden in Amsterdam op 29-7-1830. Haar vader was predikant, onder meer in Vinkeveen en Krommenie.

Van Willem Marie de Vries en Engelina Schröder zijn de volgende kinderen bekend:

- a. Willem Marie Adriaan, geboren in Kruisland (Steenbergen) 16-11-1868, overleden aldaar op 3-10-1869.
- b. Willem Marie Adriaan, geboren in Dreischor 31-7-1870, overleden aldaar op 8-10-1871.
- c. Willem Marie, geboren in Dreischor 27-11-1871; hij werd arts; hij huwde op 18-4-1901 te Amsterdam met Johanna Almerood, geboren in Banjoebiroe in de residentie van Samarang (Oost-Indië) ca. 1872, dochter van Jan Adriaan Almerood en Wagira.
- d. Hendrik Pieter, geboren in Driehuizen (Zuid- en Noordschermer) 14-9-1873;⁶⁷ hij werd koopman; op 19-2-1905 overleed in Haarlem van hem en Emma Maria Riedel een levenloos kind; zij verhuisden naar Willemstad in Curaçao, waar op 6-3-1907 dochter Maria Engelina werd geboren en op 25-6-1909 dochter Emma Maria Wihelmina.
- e. Maria Henriette Engeline, geboren in Oudorp 24-8-1875; zij huwde op 26-3-1896 te Amsterdam met de boekhandelaar Carel Gerard Swanenburg de Veije, geboren in Zwolle 11-2-1866, zoon van Gerard Dirk Swanenburg de Veije en Anna Jacoba Doijer; hij overleed in Alkmaar op 3-11-1943.

Willem Marie de Vries overleed in Amsterdam op 25-7-1900 en werd daar op 28-7-1900 begraven. Engelina Schröder overleed in Haarlem op 23-8-1919.

8. Johan Frederik van Binsbergen (1842-1883)

Hij werd in Rotterdam op 10-7-1842 geboren als zoon van Adrianus van Binsbergen en Elizabeth Johanna Lötz. Zijn vader is in Rotterdam op 1-3-1807 gereformeerd gedoopt als zoon van Jan van Binsbergen (voorlezer in de Rotterdamse Laurenskerk) en Neeltje Helderman. Zijn moeder is in Rotterdam luthers gedoopt op 21-12-1809 als dochter van Johann Ernst Lotz en Anna Beker. Zijn ouders trouwden in Rotterdam op 12-9-1832.

Op 30-8-1862 werd hij als student theologie ingeschreven aan de Leidse universiteit.⁶⁸ Op 15-9-1866 werd hij (weer) ingeschreven als inwoner van Rotterdam, komend uit Dordrecht. Op 25-6-1868 idem, nu komend uit Leiden. Vanuit Rotterdam vertrok hij naar Kruisland (Steenbergen) op 13-9-1870.⁶⁹

Toen hij op 23-5-1870 in Kruisland werd beroepen was hij kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van Zeeland.⁷⁰ Hij werd in Kruisland als predikant bevestigd op 18-9-1870 door zijn oom van vaderszijde Johannes Fredericus van Binsbergen, geboren in Rotterdam op 23-5-1808 en gereformeerd gedoopt aldaar op 5-6-1808.⁷¹ Naar hem zal de Kruislandse predikant Van Binsbergen zijn genoemd. Net zoals bij zijn voorganger probeerde de classis van Breda de benoeming pas daarna, te weten op 28-9-1870.⁷² In Steenbergen werden hij en zijn echtgenote als inwoners ingeschreven op 13-9-1870 en uitgeschreven op 18-9-1873.⁷³

Op 19-6-1873 deed hij tijdens een vergadering van de kerkeraad mee dat hij op 21-9-1873 zijn ambt in Kruisland zou neerleggen. Hij gaf hiervoor zijn redenen op die in de acta van de kerkeraad niet werden genoteerd.⁷⁴ Op 21-9-1873 preekte hij in Kruisland voor de laatste maal. Hij vertrok naar Zwolle waar hij geen predikant werd. Op 3-6-1877 werd hij predikant in Hindeloopen en vanaf 19-3-1882 was hij voorganger in Willemsoord (gemeente Steenwijkerwold in Overijssel). Willemsoord is in 1820 gesticht als een “opvangkolonie” voor minderbedeelden.⁷⁵

Op 20-7-1873 besloot de kerkeraad van Kruisland om voor de opvolging van Van Binsbergen een advertentie te laten plaatsen. Dit was nog niet eerder gebeurd. Daarin werd onder meer vermeld: “tot aanbeveling zou kunnen strekken dat in den gemeente op iedere zon- of feestdag slechts eens behoeft gepreekt te worden”.⁷⁶

Op 8-9-1870 trouwde Johan Frederik van Binsbergen in Voorburg met Alida Johanna Klinkenberg, geboren in Wassenaar op 27-10-1844, dochter van Cornelis Anthonie Klinkenberg en Wijnanda Louisa de Groot. Haar vader (geboren in Hensbroek 30-4-1801) was vanaf 14-1-1827 predikant in Nootdorp en vanaf 22-4-1838 tot zijn emeritaat op 5-8-1855 in Wassenaar. Hij overleed in Voorburg op 10-6-1885. Haar moeder werd op 12-8-1810 in Delft gereformeerd gedoopt en overleed in Rotterdam op 3-8-1885. Op 12-9-1870 werd Alida Johanna in Rotterdam als inwoonster ingeschreven, komend uit Voorburg. Dit gebeurde een dag voordat zij met haar echtgenoot vertrok naar Kruisland (Steenbergen). Uit dit huwelijk kwamen de volgende kinderen voort:

- a. Elizabeth Johanna, geboren in Zwolle op 10-5-1874; zij huwde in 1921 met John Egberth Thorn Leeson, geboren Ter Aar (Aardam) 2-3-1871, zoon van John Thorn Leeson en Catharina Elisabeth Egberta Klinkenberg, kantoorbediende te Rotterdam in 1921 en daar overleden op 10-7-1930. Zijn moeder, geboren in Nootdorp op 27-7-1830 (en overleden in IJsselmonde op 1-2-1909), was een zuster van Alida Johanna Klinkenberg, de moeder van Elizabeth Johanna van Binsbergen.
- b. Johan Frederik, geboren in Leiden op 21-6-1876 en begraven in Assen (begraafplaats De Boskamp) op 28-7-1958.
- c. Wijnanda Louisa, geboren in Hindeloopen op 23-3-1881; begraven in Leiden (begraafplaats Groenesteeg) op 2-2-1895.

Johan Frederik van Binsbergen overleed in Willemsoord op 8-5-1883 (40 jaar oud). Alida Johanna Klinkenberg overleed in Rotterdam op 25-5-1929 (84 jaar oud). Zij was gedurende 46 jaar weduwe.

9. Hubert Was (1838-1911)

Op 8-9-1838 is hij in Sint Maartensdijk (eiland Tholen) geboren als zoon van Christiaan Was en Adriana Seijs.⁷⁷ Zijn vader was daar onder meer geneesheer en burgemeester. Hubert was opmerkelijk klein van gestalte. In Zierikzee bezocht hij de Latijnse school.

Op 3-12-1856 werd hij aan de Universiteit van Utrecht ingeschreven als student theologie en op 23-9-1859 legde hij daar met succes examen af.⁷⁸ Hij ontwikkelde zich verder op het terrein van de filosofie.⁷⁹ Van zijn hand verschenen diverse publicaties op dit gebied. Hij gold als een kenner van het werk van Plato. De Universiteit van Utrecht benoemde hem op 22-6-1886 tot eredoctor in de wijsbegeerte.⁸⁰ Voor een professoraat in de filosofie zou hij hebben bedankt.⁸¹

Nadat hij was geslaagd voor het proponentsexamen (bij het Provinciaal Kerkbestuur van Zeeland) bleef hij vanwege een zwakke gezondheid tot 1875 thuis wonen waar hij zijn zieke moeder verzorgde tot zij (in 1875) overleed. In 1874 werd hij beroepen in Kruisland, waarmee de classis van Breda op 25-11-1874 instemde.⁸² Pas op 7-3-1875 werd hij in Kruisland door de consulent H.W.F. Tydeman bevestigd.⁸³ Op 25-5-1884 preekte hij in Kruisland voor de laatste maal, sprekend over de brief van Paulus aan de Efeziërs 5 vers 20.⁸⁴ Hij werd predikant in Sint-Oedenrode tot zijn emeritaat in 1911. Op 6-5-1894 deed de kerkeraad van Kruisland een vergeefse poging om hem te laten terugkeren. Hij bedankte voor dit beroep op 12-8-1894.⁸⁵ Hij verliet Sint-Oedenrode in 1911 en woonde kortstondig in Driebergen.

In 1875 (in Sint Maartensdijk?) trouwde hij met Petronella Jacoba Francisca Wanrooij, geboren in Zijpe (Noord-Holland) op 23-1-1846, dochter van Wolter Adriaan Wanrooij (geboren in Bruinisse op 12-1-1815 en overleden in Sint-Oedenrode op 4-8-1889) en Tanna (Tannetje) Wilhelmina Was (geboren in Sint Maartensdijk op 1-9-1816 en overleden in Sint-Oedenrode op 21-11-1886). Haar vader was predikant in Den Bommel van 5-11-1848 tot 31-3-1884. Haar moeder was een dochter van Francois Was (geboren in 1783) en Petronella Jacoba Beijgaard (geboren in 1786).⁸⁶ Hierdoor was Petronella Jacoba Francisca Wanrooij een nicht van Hubert Was.

Uit dit huwelijk kwamen de volgende kinderen voort:

- a. Eleonora Augusta Cornelia, geboren in Kruisland (Steenbergen) op 20-10-1876; zij overleed in Den Bommel op 5-4-1880 terwijl zij nog in Kruisland woonachtig was.
- b. Lucia, geboren in Kruisland (Steenbergen) op 7-12-1878; overleden in Sint-Oedenrode (aan een “keelziekte”) op 17-11-1888.⁸⁷
- c. Eduard, geboren in Kruisland (Steenbergen) op 23-1-1881; hij was predikant in Waterlandkerkje, Aduard, Bergum, Oosthuizen, Vledder en Hoorn op Terschelling; hij trouwde op 6-1-1910 in Leeuwarderadeel met Cornelia Geertruida Wanrooij, geboren in Nieuwland (Utrecht) ca. 1886, dochter van Marinus Constant Justinus Wanrooij (geboren ca. 1856, predikant in Nieuwland 1882-1887 en daarna in Vlagtwedde en Markelo) en Christina Cornelia Woutman; Eduard Was overleed in Leeuwarden op 14-8-1946.
- d. Nora, geboren in Kruisland (Steenbergen) 3-6-1882; zij huwde op 3-6-1902 in Sint-Oedenrode met Willem Karel Christiaan Hage, geboren in Wolphaartsdijk op 4-3-1876, zoon van Franchois Hage en Elisabeth Johanna Schilham; hij overleed in Halsteren op 18-1-1943; Nora Was overleed daar op 30-12-1944.
- e. Herman, geboren in Sint-Oedenrode op 8-9-1891; vermeld als inwoner van Den Haag in 1913;⁸⁸ hij overleed daar op 29-12-1944, omschreven als zanger.

Hubert Was overleed in Driebergen-Rijsenburg op 24-12-1911 en Petronella Jacoba Francisca Wanrooij aldaar op 9-1-1913.

10. Johan Bernard Cornelis Schuurin (1849-1923)

Hij werd op 9-12-1849 in Rockanje geboren als zoon van Johannes Gerardus Schuurin en Sara Johanna van Kuijk. Zijn vader werd geboren in Delft op 23-5-1822 als zoon van Jan Dirk Schuurin en Neeltje Loeff.⁸⁹ Hij was predikant in Rockanje in de periode 1846-1853, in Hoorn in de periode 1853-1860 en in Amsterdam in de periode 1860-1871. Op 31-12-1902 overleed hij in Made en Drimmelen. Hij trouwde in Delft op 12-5-1843 met Sara Johanna van Kuijk. Deze werd op 22-4-1820 geboren in Rijsoord (gemeente Ridderkerk) als dochter van Jacobus van Kuijk en Helena Nebbelink. Zij overleed in Made en Drimmelen op 2-10-1909.

Johan Bernard Cornelis Schuurin werd in 1868 als student theologie ingeschreven aan de Universiteit van Amsterdam.⁹⁰ Deze studiekeuze was klaarblijkelijk geen succes, want op 5-10-1869 stapte hij over naar de Leidse universiteit.⁹¹ Zijn broer Didericus Guileilmus Schuurin ging hem daar op 26-9-1867 voor.⁹²

Op 15-6-1884 werd hij als predikant in Kruisland beroepen.⁹³ Hij was toen kandidaat.⁹⁴ Op 5-10-1884 werd hij in Kruisland door zijn vader bevestigd.⁹⁵ Op 28-10-1884 werd hij ingeschreven als inwoner van Bergen op Zoom, komend uit Amsterdam.

Tijdens de classicale visitatie van het kerkelijk leven in Kruisland op 7-5-1885 werd vastgesteld dat de relatie tussen Schuurin en de kerkeraad stevig verstoord was.⁹⁶ Wat er precies aan de hand was is niet geheel duidelijk.⁹⁷ Over en weer werden klachten kenbaar gemaakt aan de visitatoren. Schuurin klaagde over een gebrek aan medewerking van de kerkeraad. De ouderling bracht klachten over Schuurin naar voren. Duidelijk was dat Schuurin was beledigd door de koster van de kerk, J. te Bockhorst. Zelfs tijdens een kerkdienst werd ruzie gemaakt. Schuurin verzocht de koster om het bewijs van diens lidmaatschap van de kerk in te leveren. De koster weigerde te voldoen aan de "opdracht" van Schuurin om zich na de dienst waarin getwist werd bij de pastorie te melden, roepende "Ik bij jou komen, jij bij mij, wat denk je wel?". Schuurin had zich gekeerd tegen het besluit van de kerkeraad om aan de classis ontheffing te vragen voor de benoeming van de koster tot diaken.⁹⁸ Toen de classis informeerde naar de verhouding tussen de kerkeraad (bestaande uit slechts één ouderling en één diaken) en Schuurin werd op 8-11-1885 bericht dat "eendrachtig" werd samengewerkt. Wel werd gemeld dat de verhouding tussen Schuurin en de koster nog steeds "verstoord" was.⁹⁹ Te Bockhorst werd uiteindelijk geen diaken.¹⁰⁰

Op 14-11-1886 werd in Kruisland afscheid van Schuurin genomen. Van de vier leden van de kerkeraad was daarbij alleen de diaken Huibert Timmers aanwezig.¹⁰¹ Op 28-9-1886 had Schuurin een beroep aanvaard om predikant te worden in Ossendrecht. Daar begon hij op 21-11-1886.¹⁰² Hij bleef daar werkzaam totdat hij op 14-6-1891 vertrok naar Wapserveen (in Drenthe). Vervolgens werd hij op 12-11-1893 predikant in Drimmelen. In 1913 is hij met zijn echtgenote vermeld als inwoner van Den Haag, afkomstig uit Made en Drimmelen.

Hij was reeds 58 jaar oud toen hij als inwoner van Made en Drimmelen in Dordrecht op 1-5-1907 huwde met Magdalena Cornelia Cornelissen, geboren in Bergen op Zoom op 29-6-1873, dochter van Marijnus Cornelis Cornelisse en Teuntje Oostrom. Uit dit huwelijk kwamen geen kinderen voort.

Johan Bernard Cornelis Schuurin overleed in Drimmelen op 8-2-1923 en werd in Oud-Drimmelen begraven. Magdalena Cornelia Cornelissen overleed in Den Haag op 10-11-1967, 94 jaar oud.

11. Hendrik Wilhelmus Brandt (1827-1894)

Hij werd op 15-12-1827 geboren in de gemeente Nieuwer-Amstel [sinds 1964 gemeente Amstelveen] als zoon van Anthonij Brandt en diens eerste echtgenote Jannetje Schaap. Hij werd genoemd naar zijn grootvader van vaderszijde. Anthonij Brandt werd in Amsterdam geboren op 17-7-1801 (en daar door de predikant Hamerlee op 21-7-1801 gedoopt) als zoon van Hendrik Wilhelmus Brandt en Sara Louisa Last. Hij trouwde op 28-6-1826 in Amsterdam met Jannetje Schaap, gedoopt in Amsterdam op 2-3-1806, dochter van Gerrit Schaap en Sierd Wiggerts. Na het overlijden van Jannetje Schaap hertrouwde hij in Amsterdam op 1-4-1840 met Antonia Henrica Daalmans, geboren in Amsterdam op 19-12-1806, dochter van Antonius Daalmans en Justina Frederica Weedemeijer en weduwe van Christiaan Hillebrand, goudsmid te Amsterdam, met wie zij op 21-4-1830 was getrouwd. Zij overleed in Zoutelande op 5-6-1875. Anthonij Brandt is in 1826 omschreven als winkelier en in 1840 als sjouwer, beide in Amsterdam. Op 15-6-1853 woonde hij met zijn gezin aan de Raamgracht nr. 11 te Amsterdam. Zijn religie werd toen omschreven als luthers en dat van zijn tweede echtgenote als rooms-katholiek. Behalve Hendrik Wilhelmus (geboren in 1827) werden als kinderen [uit het eerste huwelijk] vermeld (tussen haakjes hun geboortedatum in Amsterdam): Antoni (26-6-1830), Gerrit (januari 1832), Hendrik (17-3-1833) en Antonia Maria (18-5-1834).¹⁰³

Hendrik Wilhelmus Brandt (jr.) studeerde vermoedelijk pas op latere leeftijd voor predikant. Het is onduidelijk aan welke hogeschool of universiteit. Op 1-3-1847 werd hij inwoner van Ingen en Ommeren, behorend tot de gemeente Lienden in Gelderland. Zijn beroep werd omschreven als “schaper” (= schaapherder). In 1849 vertrok hij naar de gemeente Echteld.¹⁰⁴

In april 1864 vertrok hij met zijn echtgenote naar Oranje Vrijstaat in Zuidelijk Afrika.¹⁰⁵ In het stadje Boshof werd hij de eerste predikant (“leraar”) in de Nederduits-Gereformeerde kerk, omschreven als “proponent bij het kerkbestuur der Hollandsche Protestantsche Gereformeerde kerk van de Vereenigde Staten” [waarmee vermoedelijk het Provinciaal Kerkbestuur van de Ned. Hervormde kerk in Noord-Holland werd bedoeld].¹⁰⁶ In november 1871 werd hij in Boshof opgevolgd door ds. J.H. van Wyk en keerde hij naar Nederland terug. In 1872 was hij kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van Utrecht. Daarna verliep zijn (onrustige) levensloop als predikant tot zijn benoeming in Kruisland als volgt:

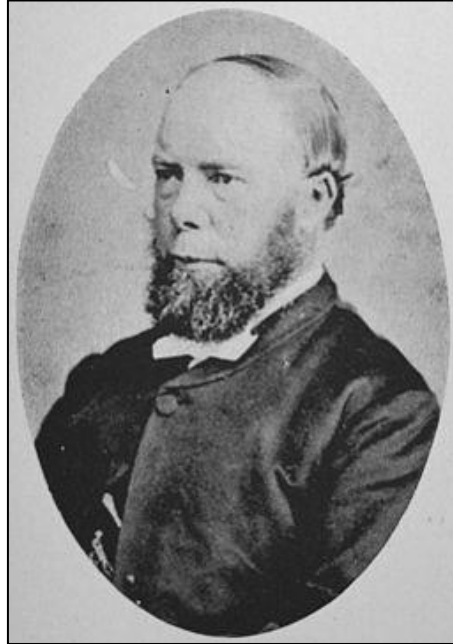
Periode	Standplaats
1872-1873	Hoogland
1873-1875	Austerlitz
1875-1878	Stellendam
1878-1880	's-Heerenhoek (Zuid-Beveland)
1880-1883	Sint Kruis (Zeeuws-Vlaanderen)
1883-1888	Zaamslag

Op 22-1-1888 werd hij beroepen in Kruisland en op 11-2-1888 berichtte hij aan de kerkeraad aldaar dat hij het beroep aanvaardde.¹⁰⁷ Op 6-5-1888 werd hij daar bevestigd.¹⁰⁸ Op 28-5-1888 werd hij met zijn echtgenote ingeschreven als inwoner van de gemeente Steenberg. Evenals zijn voorganger onderhield hij een spanningsvolle relatie met de kerkeraad. Wat er precies aan de hand was is door een fors hiaat in de notulen van de kerkeraad onduidelijk, maar dat de verhouding verstoord was staat vast. Naar aanleiding van een gehouden classicale kerkvisitatie werd op 3-6-1891 in de classis van Breda opgemerkt: “In de gemeente Kruisland liet de verhouding tusschen den predikant en de kerkeraadsliden nogal wat te wenschen over. Naar aanleiding ook van een ingekomen schrijven van den predikant der gemeente werd besloten een verzoenend schrijven aan den kerkeraad van Kruisland te richten”.¹⁰⁹ Op 30-9-1891 werd in de classis besloten dat een nader onderzoek gewenst was naar het aftreden van leden van de kerkeraad van Kruisland.¹¹⁰ Op 25-11-1891 werd door de classis geconstateerd dat de verhouding tussen de predikant en de administrerend diaken [Kornelis Johannes] Van Nieuwenhijzen “ongunstig” was gebleven.¹¹¹ De classis keurde overigens de diaconierekening van de kerk betreffende het boekjaar 1890 goed.

Tijdens de vergadering van de kerkeraad op 19-7-1896 werd beraadslaagd over een “soort dagboek” dat door Brandt was bijgehouden over gebeurtenissen in de periode 5-5-1890 tot 4-6-1891. Daarin gaf Brandt, volgens de kerkeraad, een “zeer eenzijdige, valse voorstelling van de onenigheden tussen hem en de kerkeraad. Door de classis werd de predikant in het ongelijk gesteld, maar hij was niet bereid om zich in zijn optreden te matigen.”¹¹²

In december 1893 aanvaardde Brandt een beroep van de Hervormde gemeente in Oudenhorn (classis van Brielle). Op 25-12-1893 nam hij afscheid van Kruisland met een preek over het boek van Prediker 4, vers 9 (“twee zijn beter dan één”), mogelijk een verwijzing naar de tweespalt die zich tussen hem en de kerkeraad had gemanifesteerd. De verhouding tussen hem en de kerkeraad was nog steeds verstoord. Van de kerkeraad woonde alleen de ouderling Huibert Timmers de afscheidsdienst bij.¹¹³ In het actaboek van de kerkeraad noteerde de consulent Lucas Slotemaker (ongedateerd): “Na alle beroeringen schijnt er een doodsche stilstand in het kerkelijk leven te Kruisland geheerscht te hebben tot aan het vertrek van ds. Brandt op 25-12-1893”.

Op 10-9-1863 huwde Hendrik Wilhelmus Brandt in Amsterdam met Jeanette Ormeling, geboren in Amsterdam op 12-12-1830, dochter van Jan Ormeling en Alberdina Catharina Entrop. Uit dit huwelijk zijn geen kinderen bekend. Op 21-2-1894 is zij als inwonster van de gemeente Steenberg uitgeschreven en vertrok zij naar Oudendoorn. Daar woonde zij samen met haar zuster Alberdina Catharina Ormeling, geboren in Amsterdam (aan de Keizersgracht nr. 619) op 24-4-1837. Samen vertrokken zij uit Oudendoorn op 15-10-1894 naar Rotterdam. Hendrik Wilhelmus Brandt was in Oudendoorn benoemd maar is daar niet als predikant bevestigd. Op 12-1-1894 is hij in Rotterdam na een "korte ongesteldheid" overleden. Zo werd Kruisland zijn allerlaatste standplaats.

Hendrik Wilhelmus Brandt (ongedateerd) ¹¹⁴

12. Geurt Christiaan Alexander de Roos (1875-1944)

Op 1-5-1875 is hij in Arnhem geboren als zoon van Derk Willem de Roos (koopman) en IJdalina Magdalena van Heuven. Zijn ouders trouwden in Arnhem op 25-4-1861. Zijn vader is in Arnhem geboren op 20-2-1827 en daar overleden op 11-10-1895. Ook zijn moeder kwam uit Arnhem (daar geboren op 8-3-1838) en overleed er op 21-4-1913. Zijn vader was een zoon van Jan Willem de Roos (bakker) en Jacoba Johanna van der Horst, zijn moeder was een dochter van Engelbert Wiegman van Heuven (adjunct commies bij het provinciebestuur van Gelderland) en Joekemijne Geertruida van Zadelhoff.

Het is onduidelijk waar Geurt de Roos tot predikant is opgeleid. Hij was kandidaat bij de classis van Arnhem toen hij op 11-9-1903 in Kruisland werd beroepen.¹¹⁵ Dit gebeurde nadat de predikantsplaats daar reeds 10 jaar onvervuld was. Diverse malen werden daar vanaf 1893 vergeefs predikanten beroepen. Mogelijk lukte dit in 1903 wel omdat in januari van dat jaar een fonds was opgericht om een verhoging van het predikantstraktement te kunnen financieren.¹¹⁶ Hierdoor kon het traktement worden verhoogd tot fl. 900 per jaar.¹¹⁷ Voor het gebruik van de pastorie was geen huur verschuldigd. Voorts was op 4-8-1903 een nieuwe pastorie in gebruik gekomen.¹¹⁸

Op 27-9-1903 berichtte De Roos aan de kerkeraad dat hij het beroep aannam.¹¹⁹ De Hervormde Kerk van Arnhem verstrekte hem een attestatie op 5-11-1903.¹²⁰ Met zijn echtgenote betrok hij de pastorie op 30-11-1903 en op 6-12-1903 vond zijn bevestiging plaats, waarbij het preekte over Johannes 3 vers 16. Daarbij werd gebruik gemaakt van het meeverhuisde huisorgel van De Roos dat werd bespeeld door zijn vriend W.W. van Haften.¹²¹ In 1905 werd voor fl. 125 een orgel voor de kerk aangeschaft, bespeeld door de echtgenote van De Roos. Toen dit (een harmonium) niet beviel werd op 19-11-1905 voor fl. 135 een ander instrument gekocht.¹²²

Op de lijst van stemgerechtigde lidmaten prijkten op 11-12-1904 14 namen. Alleen mannen waren toen stemgerechtigd.¹²³ Op 4-11-1923 werd vermeld dat ook vrouwelijke lidmaten stemgerechtigd waren bij de verkiezing van leden van de kerkeraad.¹²⁴ Op 4-4-1909 namen 19 lidmaten deel aan het Avondmaal.¹²⁵ Op 5-4-1925 waren dat er 23.¹²⁶

Tijdens de ambtsperiode van De Roos werd geëxperimenteerd met een aparte dienst voor kinderen (een "jeugddienst").¹²⁷ Op Tweede Kerstdag 1906 werd de geboorte van Christus feestelijk gevierd waarbij ook enkele katholieke kinderen aanwezig waren. Op 16-12-1917 werd De Roos verkozen tot notabel van de kerkelijke gemeente.¹²⁸ De kerk beschikte in Kruisland over een woning (aan de Roosendaalseweg) die door de diaconie werd verhuurd. Voor fl. 8538 werd deze woning in juni 1922 geheel vernieuwd. Hiervoor verstrekte De Roos aan de kerk een lening van fl. 6000 tegen een rente van 5%.¹²⁹ Deze lening was op 21-2-1935 volledig afgelost.¹³⁰ Op 23-3-1923 besloot de kerkeraad dat een buitenechtelijk ("onecht") kind van een dochter van een der lidmaten niet tijdens, maar pas na afloop van een kerkdienst in de consistoriekamer kon worden gedoopt, waarbij de grootouders als doopgetuigen mochten optreden.¹³¹ In 1927 was De Roos praeses van de classis Breda van de Nederlands Hervormde Kerk.¹³²

Op 3-2-1929 deelde De Roos aan de kerkeraad mede dat hij een beroep van de kerkelijke gemeente in Helvoirt had aanvaard.¹³³ Op 19-5-1929 werd afscheid van hem genomen., waarbij De Roos preekte over Handelingen 2 vers 42.¹³⁴

Op 11-11-1903 huwde Geurt de Roos in Deventer met Augusta Louise Christina Stellweg, geboren in Weesp op 25-5-1879 als dochter van Christoph Friedrich Stellweg en Frederika Augusta Hoffmeister. Haar ouders trouwden op 13-3-1872 in Doetinchem. Haar vader werd op 6-9-1845 in Amsterdam geboren als zoon van Johan Christoph Friedrich Stellweg en Louise Christina Strootman. Hij was luthers predikant in Doetinchem (1871-1875), Weesp (1875-1883), Leeuwarden (1883-1886) en Deventer (1886-1906).¹³⁵ Hij overleed in Deventer op 3-1-1906.

Haar moeder werd op 15-1-1845 in Nieuwer-Amstel geboren als dochter van Albanus Tobias Hoffmeister (smid) en Grietje Haaisma. Zij overleed in Zeist op 11-4-1924.

Augusta Louise Christina Stellweg kwam naar Kruisland met een attestatie d.d. 12-3-1904 van de Evangelisch-Lutherse gemeente in Deventer. Later werd zij lidmaat van de Ned. Hervormde kerk.¹³⁶

Uit hun huwelijk zijn geen kinderen bekend.

Geurt Christiaan Alexander de Roos overleed in Helvoirt op 4-2-1944 en Augusta Louise Christina Stellweg in Hummelo en Keppel (in Gelderland) op 18-11-1952.

G.C.A. de Roos, ca. 1925.

13. Douwe Douma (1879-1953)

Hij is op 21-1-1879 in Oudemirdum (gemeente Gaasterland) geboren als zoon van Pieter Douwes Douma en Reinske Jans van der Zee. Op 18-9-1902 werd hij als student theologie ingeschreven aan de Universiteit van Groningen.¹³⁷ Op 21-3-1909 werd hij predikant in Wittewierum (noord-oost Groningen).¹³⁸ Op 20-7-1930 vertrok hij naar Kruisland.¹³⁹ Met zijn echtgenote werd hij op 14-7-1930 ingeschreven als inwoner van de gemeente Steenberg, komend uit Ten Boer (nabij Wittewierum).¹⁴⁰

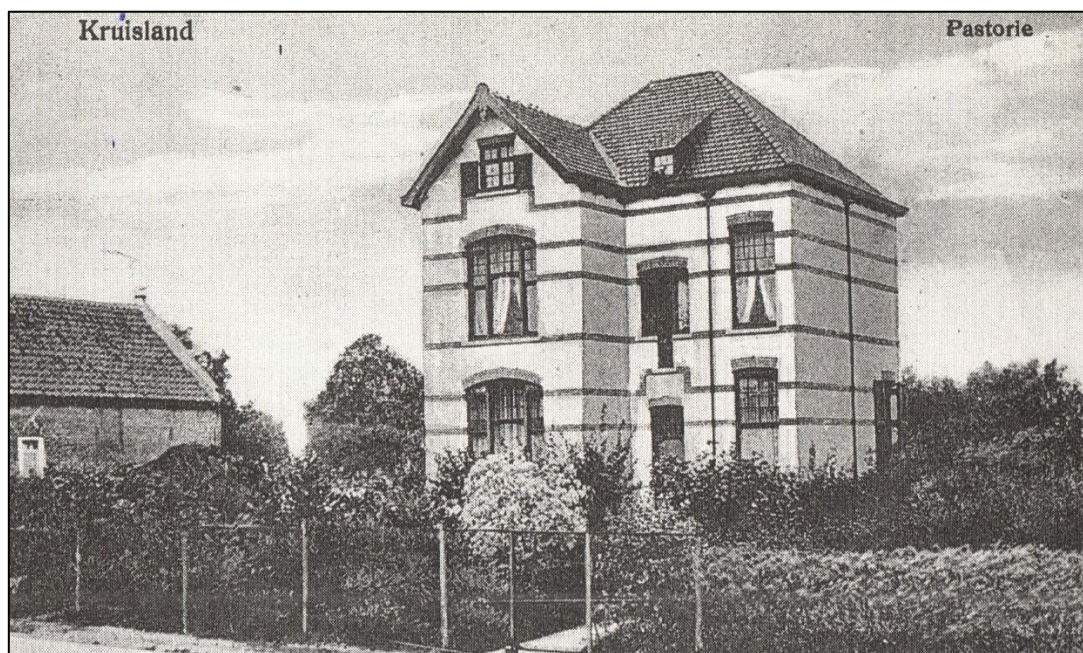
Op 23-10-1934 merkte hij als voorzitter van de kerkeraad op dat “een combinatie met de [kerkelijke] gemeente te Gastel voor beide gemeenten zeer wenselijk zou zijn”. Hij voegde eraan toe dat dit “wel op niets zal uitlopen” gelet op gesprekken die hij hierover had gevoerd.¹⁴¹ Met ingang van 1-5-1944 werd Douma emeritus.¹⁴²

In Groningen trouwde hij op 8-3-1909 met Henderika Schuitema, geboren in Menaldumadeel (gemeente Donrijp) op 5-7-1882, dochter van Dirk Schuitema (controleur) en Neeltje Bosma. Van hen zijn geen kinderen bekend.¹⁴³ Douwe Douma overleed in Zeist op 30-10-1953 en zijn weduwe in 1978. Zij werden begraven op de Oude Algemene Begraafplaats aan de Amersfoortseweg te Doorn.¹⁴⁴

Bijlage: Overzicht van de predikanten in Kruisland in de periode 1654-1825

Periode	Predikant
1654-1688	Johannes Manteau
1688-1706	Waarneming door predikanten van Steenberg
1706-1717	Petrus Hochede
1718-1726	Alexander Erfrenten
1727-1730	Cornelis Wouterus Anemaet
1730-1780	Nicolaas Crooswijk
1781-1783	Johannes Jacobus van Hattingen
1785-1825	Gerard Hendrik Stoltz Janssen

De pastorie van de Hervormde kerk van Kruisland, ca. 1925. ¹⁴⁵

Afkortingen

BHIC	Brabants Historisch Informatie Centrum (in Den Bosch)
HGK	archief van de Hervormde Gemeente Kruisland (in het WBA).
RKD	Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, anno 2022 RKD-Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis
WBA	West-Brabants Archief (te Bergen op Zoom).

Noten

- ¹ Zie voor Eimert Hagoort: C. Esseboom, *Onderwysinghe der Jeught. Onderwijs en onderwijstoezicht in de 18e eeuw op het Eiland van Dordrecht, Ridderkerk 1995* (proefschrift), p. 123, 135-136.
- ² *Maendelyke uittreksels, of de Boekzael der geleerde werrelt*, uitgave 1804, p. 234-235.
- ³ *Album Studiosorum Academiae Lugduno Batavae 1575-1875*, p. 1227.
- ⁴ BHIC, archief van de classis Breda 1816-1846, inv. 201, 28-9-1831, fol. 166.
- ⁵ HGK, inv. 3, 6-5-1832.
- ⁶ BHIC, archief van de classis Breda 1816-1846, inv. 201, 28-3-1832, fol. 169-171.
- ⁷ Idem, fol. 191. Gelijktijdig werd over de predikant in Lage Zwaluwe opgemerkt dat deze wegens “aanhoudend gepleegd wangedrag” was geschorst. De kerkeraad aldaar had bij de classis geklaagd over diens “verregaande immoraliteit”.
- ⁸ HGK, inv. 3, 6-5-1832.
- ⁹ Zeeuws Archief, archief van de Hervormde Gemeente te Zoutelande 1702-1990, inv. 55; *Handelingen van de Algemeene Christelijke Synode der Hervormde Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden in den jare 1839*, Den Haag, 1839, p. 99; W.M.C. Regt, *Naamlijst der Predikanten van Zeeland*, in: *Zeeuws Archief, Verzameling Genealogische Afschriften 1600-2017*, inv. 962.
- ¹⁰ Niet genoteerd werd waar en wanneer de vier schorsingen hadden plaatsgevonden.
- ¹¹ *Bevolkingsregister Vlissingen 1860-1890* (met dank aan Huib Uil).
- ¹² Zeeuws Archief, *Naamlijsten van personen verpleegd in het Gasthuis te Middelburg 1867-1874*, Middelburg, archieftoegang 24.3, inventarisnr. 556.
- ¹³ *Album Studiosorum Academiae Rheno-Traiectinae 1636-1886*, Utrecht, 1886, p. 282.
- ¹⁴ HGK, inv. 3, 6-11-1836. In 1840 was Francina de Ron (geboren in Sint Philipsland op 5-9-1818) dienstmeisje in het gezin van Schüller (*Bevolkingsregister Steenbergen 1840-1850*).
- ¹⁵ Cornelis Wijnmalen was een zoon van Cornelis Wijnmalen (predikant in Zaamslag 1768-1787) en Storia Johanna Maria van Loo. Zie voor hem en zijn diverse functies in Steenbergen: R.G. de Neve, *Genealogie de Neve* (Mechelen, Bergen op Zoom, Steenbergen en Nederlandsch-Indië), Zoetermeer, 1991, p. 12. Wilhelmina Catharina de Neve was een dochter van Gillis Pieter de Neve (1754-1826) (grootgrondbezitter te Steenbergen) en Francina Aletta Langlet (1760-1820). Zie voor hen: J.M.G. Leune, *Uitwijk in De Heen; geschiedenis van een opmerkelijke boerderij*, Hoofddorp, 2021, hoofdstuk 3.10.
- ¹⁶ *Bevolkingsregister Rotterdam 1860-1880*.
- ¹⁷ *Bevolkingsregister Amsterdam 1874-1893*, deel 788, blad 197, scan 188 en deel 308, blad 128, scan 131.
- ¹⁸ *Album Studiosorum Academiae Groninganae*, Groningen, 1915, p. 292.
- ¹⁹ HGK, inv. 3, 8-6-1845.
- ²⁰ Idem, inv. 4, 7-9-1845.
- ²¹ Idem, 18-9-1848.
- ²² W.M.C. Regt, *Naamlijst der Predikanten van Zeeland, 1565-1938*, in: *Zeeuws Archief, Verzameling Genealogische Afschriften, 1600-2017*, nr. 962, p. 409.
- ²³ *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, deel 3, 1914, p. 1167.
- ²⁴ RKD, inv. IB 110006. Ongedateerd geschilderd in de tweede helft van de 19de eeuw door Aimery Raymond Philippe Victor de Girard de Miolet van Coehoorn (schoonzoon van de geportretteerde) op basis van de situatie omstreeks 1855 (toen de schilder nog slechts 1 jaar oud was).
- ²⁵ RKD, IB 108529, geschilderd door Hero Philip Rosz in 1812.
- ²⁶ *Album Studiosorum Academiae Lugduno Batavae 1575-1875*, p. 1328. Zijn vader studeerde theologie in Groningen (*Album Studiosorum Academiae Groninganae*, Groningen, 1915, p. 262).
- ²⁷ HGK, inv. 4, 7-11-1848.
- ²⁸ Idem, 23-4-1849.
- ²⁹ BHIC, archief van de classis Breda 1816-1846, inv. 202, 29-10-1851, artikel 6, p. 90. De koning had ingestemd met ministeriële dispensatie van artikel 55 van het ‘Reglement op de vacaturen bij de Ned. Hervormde Kerk’. Bij het ontstaan van de vacature in Leur was Van Senden nog geen volle twee jaren in Kruisland werkzaam geweest. Hij was in Leur slechts benoembaar indien hiervoor dispensatie werd verleend, hetgeen een formaliteit bleek te zijn. In de versie van het genoemde reglement zoals dit in 1851 werd toegepast werd de dispensatie verleend conform artikel 55. In latere versies (zoals in 1857 en 1861) betrof het artikel 52.
- ³⁰ *Biografisch Lexicon van de geschiedenis van het Nederlands protestantisme*, deel 4, 1998, p. 393-397.
- ³¹ *Bevolkingsregister van Wisch 1818-1920*.
- ³² *Bevolkingsregister Oirschot 1880-1890*, fol. 120.
- ³³ RKD, IB 1009088, *Carte-de-visite* door Albert Greiner, naar de situatie ca. 1864-1875.
- ³⁴ Idem, IB 1009090, ongedateerd, *carte-de-visite* door Bernard Bruining.
- ³⁵ Idem, IB 1009091, ongedateerd, *carte-de-visite* door Mozes Cohen.

-
- ³⁶ Idem, IB 1009089, 1874, carte-de-visite door Abraham Koorenhoff.
- ³⁷ Leendert Cornelis van der Meulen en Aletta Philippina Lucretia van Harlingen trouwden op 2-3-1825 in Amsterdam, hij geboren in Amsterdam op 21-8-1797, zoon van Leendert Anthony van der Meulen (koopman) en Sara Stockers, zij eveneens geboren in Amsterdam en dochter van Ernestus van Harlingen (koopman) en Maria Anna Bachiene. Leendert Cornelis van der Meulen overleed in Utrecht op 27-3-1878. Hij had een oudere broer Johannes Henricus van der Meulen.
Uit het huwelijk van Leendert Cornelis van der Meulen en Aletta van Harlingen kwam ook zoon Leendert Cornelis van der Meulen voort die in Oterleek (bij Alkmaar) op 7-3-1831 werd geboren. Deze trouwde in Steenbergen op 19-9-1854 met Wilhelmina Martina van Nieuwenhuijzen, geboren in Steenbergen op 1-3-1825 als dochter van Antony van Nieuwenhuijzen (1785-1844) en Cornelia van Nieuwenhuijzen (1784-1856). Hij was vanaf 17-1-1858 tot 8-12-1868 diaken van de Ned. Herv. kerk in Kruisland. In Kruisland is hij in de periode 1874-1880 vermeld als veehouder. Hij verhuisde naar Loenen aan de Vecht en keerde in mei 1883 in Steenbergen terug. Zijn echtgenote overleed daar op 16-1-1894 en hij op 5-11-1897. Hun zoon Johannes Hendrikus van der Meulen (geboren in Steenbergen op 24-5-1862) werd rijtuig- en wagenmaker in Amsterdam (zie: J.M.G. Leune, *Uitwijk in De Heen; geschiedenis van een opmerkelijke boerderij*, Hoofddorp, 2021, p. 41-42).
- ³⁸ Maria van Epen is geboren in Wolvega als dochter van de predikant Cornelis van Epen en Maria de Wilde. Zij overleed in Utrecht op 30-4-1882.
- ³⁹ *Album Studiosorum Academiae Rheno-Traiectinae 1636-1886*, Utrecht, 1886, p. 350.
- ⁴⁰ HGK, inv. 4, 18-4-1852.
- ⁴¹ Idem, 24-3-1856.
- ⁴² *Biografisch Lexicon van de geschiedenis van het Nederlands protestantisme*, deel 1, 1978, p. 178; *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, deel 4, 1918, p. 980-981.
- ⁴³ Haags Gemeentearchief, Notarieel archief Den Haag, archief 373-01, inv. 2966, akte nr. 2609, 14-4-1904.
- ⁴⁴ *Bevolkingsregister Amsterdam*, deel 194, periode 1930, archiefnr. 5416, inv. 194.
- ⁴⁵ *Bevolkingsregister Amsterdam 1874-1893*. Een koffieverlezer is een sorteerder van koffiebonen naar kwaliteit.
- ⁴⁶ Een trafikant is een handelaar in eigen gefabriceerde goederen.
- ⁴⁷ *Bevolkingsregister Den Bosch*, 1830.
- ⁴⁸ *Album Studiosorum Academiae Rheno-Traiectinae 1636-1886*, Utrecht, 1886, p. 369.
- ⁴⁹ HGK, inv. 4, 6-4-1856.
- ⁵⁰ BHIC, archief van de classis Breda 1816-1846, inv. 202, 24-6-1856, p. 155.
- ⁵¹ HGK, inv. 4, 20-7-1856.
- ⁵² Idem, 22-3-1857. Op 16-8-1857 werd in de notulen van de kerkeraad genoteerd dat bericht was ontvangen van de "minister van Hervormde Eerdienst" dat het verhogen van het traktement van de predikant was toegestaan. In de notulen van de kerkeraad werd op 21-3-1858 vermeld dat door een vermeerderde opbrengst van plaatsingsgelden een verhoging van de vrijwillige bijdrage van de lidmaten om de verhoging van het traktement van de predikant te kunnen bekostigen niet nodig was. Met hoeveel het traktement was verhoogd werd niet genoteerd.
- ⁵³ Idem, 8-2-1857.
- ⁵⁴ Idem, 1-9-1867.
- ⁵⁵ Als inwoner van Roosendaal werd hij met vrouw en dochter pas ingeschreven op 1-1-1890 (*Bevolkingsregister Roosendaal en Nispen 1851-1916*, deel 1123, blad 113A).
- ⁵⁶ W.M.C. Regt, *Naamlijst der Predikanten van Zeeland*, in: *Zeeuws Archief, Verzameling Genealogische Afschriften 1600-2017*, inv. 962, deel 1, p. 333.
- ⁵⁷ HGK, inv. 5, 4-6-1891 en 19-7-1896. Als consulent werd hij in Kruisland opgevolgd door André Matthieu Venker, predikant te Steenbergen 1888-1909. Als consulent in Kruisland werd deze in 1901 opgevolgd door de predikant W. Bax jr. die op 6-12-1903 in die hoedanigheid terugtrad nadat in Kruisland na lange tijd weer een predikant was benoemd.
- ⁵⁸ Zie voor haar familie: *Nederlandsch Patriciaat*, deel IV, 1913, p. 233.
- ⁵⁹ Maria Egeling was verwant met Deliane Egeling, de moeder van Lucas Slotemaker senior (predikant in o.m. Middelharnis) en de echtgenote van diens vader Cornelis Slotemaker, naar wie de vader van Lucas Slotemaker junior (predikant in o.m. Kruisland) is genoemd.
- ⁶⁰ *Album Studiosorum Academiae Lugduno Batavae 1575-1875*, p. 1380.
- ⁶¹ HGK, inv. 5, 13-9-1867.
- ⁶² BHIC, archief van de classis Breda 1816-1846, inv. 202, artikel 3, 27-11-1867, p. 365.
- ⁶³ *Bevolkingsregister Steenbergen 1862-1874*, blad nr. 139.
- ⁶⁴ 8-5-1870. Op 9-4-1879 werd hij met zijn echtgenote uitgeschreven als inwoner van de gemeente Steenbergen (*Bevolkingsregister Steenbergen 1862-1874*, blad nr. 139).
- ⁶⁵ Ingeschreven als inwoner van Meppel op 30-6-1887.

-
- ⁶⁶ Vertrokken naar Amsterdam vanuit Meppel op 2-8-1889.
- ⁶⁷ Bevolkingsregister Meppel, inv. 57, 1873-1889, deel 8.
- ⁶⁸ Album Studiosorum Academiae Lugduno Batavae 1575-1875, p. 1390.
- ⁶⁹ Bevolkingsregister Rotterdam 1860-1880, inv. 270, wijk 14, akte nr. 49.
- ⁷⁰ HGK, inv. 5, 23-5-1870.
- ⁷¹ Idem, 18-9-1870. Frederik van Binsbergen senior studeerde theologie in Leiden (1826-1830), was predikant in Schore-Vlake in de periode 1833-1854 en in Hoek in de periode 1854-1886. Samen met zijn echtgenote Mina Costerman was hij actief op literair terrein (F. Nagtglas, Levensberichten van Zeeuwen, deel 1, Middelburg, 1890, p. 40-41; Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, deel 3, 1914, p. 117 en 260). Hij overleed in Terneuzen op 8-3-1890.
- ⁷² BHIC, archief van de classis Breda 1816-1846, inv. 202, 28-9-1870, p. 417.
- ⁷³ Bevolkingsregister Steenbergen 1862-1874, blad 139.
- ⁷⁴ HGK, inv. 5, 19-6-1873.
- ⁷⁵ <https://www.kolonienvanweldadigheid.eu/bezoek/willemsoord>.
- ⁷⁶ HGK, inv. 5, 20-7-1873. Op de advertentie werd door diverse personen gereageerd (idem, 6-8-1873 en 17-8-1873). De notulen van de kerkeraad vertonen een hiaat van 10-11-1873 tot 7-3-1875.
- ⁷⁷ Volgens overlevering was de familie Was afkomstig uit Schotland.
- ⁷⁸ Album Studiosorum Academiae Rheno-Traiectinae 1636-1886, Utrecht, 1886, p. 413 en 429.
- ⁷⁹ F. Nagtglas, Levensberichten van Zeeuwen, deel 2, Middelburg, 1893, p. 926-927.
- ⁸⁰ Album promotorum Rheno-Traiectinae 1636-1815, Utrecht, 1936, p. 151.
- ⁸¹ Biografisch Lexicon van de geschiedenis van het Nederlands protestantisme, deel 1, 1978, p. 421 (door P.J. Meertens).
- ⁸² BHIC, archief van de classis Breda 1816-1846, inv. 203, 25-11-1874, p. 86. Door een hiaat in de acta van de kerkeraad van Kruisland is de datum van zijn beroeping niet bekend.
- ⁸³ HGK, inv. 5, 7-3-1875. Door een hiaat in de notulen is niet bekend waarover Hubert Was voor de eerste maal in Kruisland preekte.
- ⁸⁴ HGK, inv. 5, 25-5-1884.
- ⁸⁵ Idem, 6-5-1894 en 12-8-1894.
- ⁸⁶ Francois Was (1783-1858) was schoolmeester in Sint Maartensdijk in de periode 1805-1833; voorts onder meer collecteur van landsbelastingen, landmeter en koopman in meekrap (<https://onderwijsgevendenzeeeland.files.wordpress.com/2015/10/rep-onderwijsgevendenzeeeland-w.pdf>). Francois Was en Petronella Jacoba Beijaard hadden een zoon Jan Was (1810-1852) die predikant was in Waterlandkerkje (Zeeuws-Vlaanderen) in de periode 1839-1852 (Nagtglas, 1893, deel 2, p. 928).
- ⁸⁷ Nagtglas, 1893, deel 2, p. 927. Voor vrienden publiceerde Hubert Was over haar dood een In memoriam, een rijmloos gedicht.
- ⁸⁸ Bevolkingsregister Den Haag 1913.
- ⁸⁹ Jan Dirk Schuurding (de grootvader van vaderszijde van Johan Bernard Cornelis Schuurding) werd op 22-10-1777 in Den Haag gereformeerd gedoopt. Hij was predikant in Rockanje in de periode 1806-1817 en in Delft 1817-1836. Hij overleed in Delft op 17-9-1836. Neeltje Loeff (diens tweede echtgenote; hij was eerder gehuwd met Zwaantje van der Horst) werd omstreeks 1784 geboren (30 jaar oud op 11-5-1814), dochter van Pieter Loeff en Maria Akker en overleed in Utrecht op 29-3-1840.
- ⁹⁰ Album Academium Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 1882, p. 378.
- ⁹¹ Album Studiosorum Academiae Lugduno Batavae 1575-1875, p. 1869.
- ⁹² Idem, p. 1407.
- ⁹³ HGK, inv. 5, 15-6-1884.
- ⁹⁴ Door beschadiging valt niet meer te lezen bij welke classis hij kandidaat was.
- ⁹⁵ HGK, inv. 5, 5-10-1884. Bijzonderheden over de bevestiging werden niet genoteerd. In de notulen van de classis van Breda is geen approbatie van de benoeming aangetroffen.
- ⁹⁶ HGK, inv. 5, 7-5-1885.
- ⁹⁷ Het betreffende visitatieverslag is in het kerkarchief niet aangetroffen. De classis maakte op 25-11-1885 kenbaar dat de kerkeraad reglementair diende te bestaan uit twee ouderlingen en twee diakenen (BHIC, archief van de classis Breda 1816-1846, inv. 203, p. 324-325). Het lukte in Kruisland tenslotte met veel moeite om aan dit voorschrift te voldoen.
- ⁹⁸ BHIC, archief van de classis Breda 1816-1846, inv. 203, p. 313-314.
- ⁹⁹ HGK, inv. 5, 8-11-1885.
- ¹⁰⁰ Per 18-5-1885 werd de diaken-vacature vervuld door Maarten van Nieuwenhuijzen die gelijktijdig (maar slechts voor korte tijd) terugtrad als ouderling. Zo kon een lastige keuze worden ontweken. Er waren eerst voor de diakenpositie twee kandidaten in beeld: G. van Wezel en J. te Bockhorst. De eerstgenoemde was pachter van land van de kerkelijke gemeente, hetgeen niet verenigbaar werd geacht met het ambt van diaken. De diaken had een stem in besluiten van de kerkeraad over de verplichtingen van de pachter. Te Bockhorst

-
- had een verstoorde werkrelatie met de predikant en was om die reden voor de functie van diaken minder geschikt.
- ¹⁰¹ HGK, inv. 5, 14-11-1886.
- ¹⁰² J. Schoonhoven, Protestantse kerkgemeenschap Ossendrecht_Hoogerheide rond 1800, Bergen op Zoom, 1998, p. 56.
- ¹⁰³ Bevolkingsregister Amsterdam, deel 296, periode 1851-1863, fol. 1277.
- ¹⁰⁴ Bevolkingsregister Lienden 1839-1849.
- ¹⁰⁵ https://nl.wikipedia.org/wiki/Oranje_Vrijstaat.
- ¹⁰⁶ https://af.wikipedia.org/wiki/NG_gemeente_Boshof. Op deze website is een ongedateerd portret van hem geplaatst.
- ¹⁰⁷ HGK, inv. 5, 22-1-1888 en 11-2-1888.
- ¹⁰⁸ Door een hiaat in de acta van de kerkeraad is niet bekend door wie.
- ¹⁰⁹ BHIC, archief Classis Breda, inv. 204, notulen 3-6-1891, fol. 53, artikel 5.
- ¹¹⁰ Idem, notulen 30-9-1891, fol. 75, artikel 10.
- ¹¹¹ Idem, notulen 25-11-1891, fol. 80, artikel 9.
- ¹¹² HGK, inv. 5, 19-7-1896.
- ¹¹³ Idem, 25-12-1893.
- ¹¹⁴ https://af.wikipedia.org/wiki/NG_gemeente_Boshof.
- ¹¹⁵ HGK, inv. 5, 11-9-1903.
- ¹¹⁶ Idem, januari 1903. De Ring Bergen op Zoom van de classis van Breda schonk aan het fonds fl. 100.
- ¹¹⁷ In januari 1919 besloot de kerkeraad op advies van de classis van Breda om het bedrag dat jaarlijks uit de diaconiekas werd afgedragen aan het fonds ter verbetering van het predikantstraktement (fl. 150) in het vervolg rechtstreeks aan de predikant uit te betalen.
- ¹¹⁸ Idem, 4-8-1903. In de gevel van het gebouw werd een gedenksteen geplaatst met de tekst uit het bijbelboek 1 Koningen VIII vers 29. De pastorie werd voor fl. 7125 gebouwd door de laagste inschrijver, de aannemer Johannes Voeten uit Stampersgat (idem, 16-2-1903). De Nederlandse Gustaaf-Adolf Vereniging verstrekte een subsidie van fl. 300 (idem, 29-9-1902). Deze vereniging (later een stichting), in Nederland actief sinds 1853, stelde zich tot doel om protestantse kerkelijke gemeenten te ondersteunen in rooms-katholieke gewesten.
- ¹¹⁹ Idem, 27-9-1903.
- ¹²⁰ HGK, inv. 18.
- ¹²¹ HGK, inv. 5, 6-12-1903.
- ¹²² Idem, 10-9-1905 en 19-11-1905. Na de Tweede Wereldoorlog was in de kerk nog steeds een harmonium in gebruik. De auteur van dit artikel, toen vervangend organist in de Ned. Hervormde kerk in Steenberg, heeft dit omstreeks 1959-1963 tijdens een kerkdienst eenmaal bespeeld als vervangend organist. Hij verdiende er fl. 2,50 mee.
- ¹²³ Idem, 11-12-1904.
- ¹²⁴ Idem, 4-11-1923.
- ¹²⁵ Idem, 4-12-1910.
- ¹²⁶ Idem, 5-4-1925.
- ¹²⁷ Idem, 14-6-1925.
- ¹²⁸ Idem, 16-12-1917. Waarschijnlijk vervulde hij tijdelijk de functie van kerkvoogd. Een predikant kon niet gelijktijdig de functies van ouderling en diaken vervullen.
- ¹²⁹ Idem, 18-6-1922.
- ¹³⁰ Idem, 21-2-1935.
- ¹³¹ Idem, 23-3-1923. Dit conform artikel 14 c van het "reglement der kerkeraden".
- ¹³² BHIC, archief Classis Breda, inv. 207, vergadering van 27-6-1923.
- ¹³³ HGK, inv. 5, 3-2-1929.
- ¹³⁴ Idem, 9-5-1929.
- ¹³⁵ Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, deel 10, 1937, p. 972.
- ¹³⁶ HGK, inv. 5, 12-3-1904.
- ¹³⁷ Album Studiosorum Academiae Groninganae, Groningen, 1915, p. 401.
- ¹³⁸ De Standaard, 4-2-1944.
- ¹³⁹ Door een hiaat in de notulen van de kerkeraad van Kruisland betreffende de periode 18-3-1930 tot 15-2-1931 zijn geen gegevens bekend over de datum waarop hij is beroepen en evenmin over de datum van zijn bevestiging.
- ¹⁴⁰ Bevolkingsregister Steenberg 1921-1939.
- ¹⁴¹ HGK, inv. 5, 23-10-1934. De gesuggereerde combinatie kwam op 1-7-1997 tot stand.
- ¹⁴² De Standaard, 4-2-1944.

---

¹⁴³ Mogelijk door het (vooralsnog) wegens privacybescherming ontbreken van toegang tot de betreffende registers van de burgerlijke stand en de bevolkingsregisters.

¹⁴⁴ www.online-begraafplaatsen.nl, foto nummer 1586963.

¹⁴⁵ Con Slokkers, Ons dorp Kruisland, Oostvoorne, 1995, p. 15.